

Alena Wagnerová

Cestou životem

PROSTOR

Alena Wagnerová

Cestou životem

Příběhy

PROSTOR | PRAHA | 2019

© Alena Wagnerová, 2019
© PROSTOR, 2019

ISBN 978-80-7260-426-5

Knihu finančně podpořil Česko-německý fond budoucnosti

Zahrada se spisovateli

Bylo to někdy v polovině šedesátých let, v době, která se už otvírala k pražskému jaru, aniž jsme to tehdy věděli, když jsem dostala své první literární stipendium. Po takovém uznání své práce jsem už sice dávno toužila, když jsem jej ale konečně dosáhla, způsobilo mi víc starosti než radosti, protože jsem je cítila jako závazek do budoucna. Psaní, které bylo dosud jen mou osobní záležitostí, z níž jsem nemusela nikomu skládat účty, se teď stalo činností tak říkajíc s právem veřejnosti, kdy mne kdekdo mohl volat k zodpovědnosti za to, co jsem napsala a zda jsem tím splnila to, co ode mne bylo očekáváno. A toho jsem se bála.

Patřila jsem tehdy do kruhu mladých takzvaných začínajících autorů, kteří byli občas svoláváni k setkáním, kde se organizovanými diskusemi, vzájemným předcítáním svých prací a jejich kritikou připravovali na své spisovatelské povolání. Za začínající autorku se ovšem považuji i dnes, přestože už nejsem mladá a uveřejnila jsem už řadu knih. Ale jako autorka, jen zřídka se odvažuji označit se jako spisovatelka, přestože neustále něco spisuji, se cítím být stále ještě začátečnicí. Protože s každou novou knihou se i já sama ocitám znovu na začátku, vydána na milost a nemilost všem nejistotám psaní.

A nikdy nevím, zda se mi větu, kterou jsem právě začala, podaří také dokončit.

Stipendium, které jsem dostala, mi zajistilo obživu na dva měsíce a bylo spojeno s pobytem v domově spisovatelů. To bylo pro mne ještě daleko důležitější než samotné stipendium, protože jsem tehdy v Praze neměla kde bydlet.

Domov spisovatelů, kde jsem měla strávit dva měsíce, se nacházel v zámku nedaleko Prahy a patřil před válkou šlechtické rodině Colloredo-Mannsfeld. O zámku a spisovatelích, kteří tu bydleli, kolovalo mnoho historek, které jsem samozřejmě znala i já. Povíдалo se, že spisovatelé si tam za státní peníze žijí na vysoké noze a nemusí za své pobyty nic platit, jen když píšou takové knihy, jaké se od nich očekávají. Kdykoliv mohou dostat zálohy na práce, které ještě nenapsali, a jestliže své literární plány nakonec neuskuteční, nemusejí poskytnuté zálohy ani vracet. Dluhy některých tak jdou už do milionů.

Spisovatelé žijící na zámku se sice v kulturní obci netěšili zvláště dobré pověsti, větší roli než morální odsudek v tom ale hrála závist. Právě ti, kteří jejich údajně zkorumpovaný způsob života nejvíc odsuzovali, tím spíše projevovali své rozhořčení nad tím, že jim se podobných výhod nedostalo. Protože zámek platil za svého druhu spisovatelské nebe.

Ačkoliv spisovatelští obyvatelé zámku nebyli nijak zvláště oblíbeni, byli nicméně respektováni jako lidé, kteří byli nahoře a měli úspěch, ať už jej dosáhli jakýmkoliv způsobem. Jako kdyby úspěch sám je dělal hodnými úcty. Byli prostě nahoře, a tím měli na své straně právo i morálku.

A tak především pro začínající autory bylo otázkou prestiže mít přístup do zámku, což ovšem nevyučovalo, aby obyvatelé zámku zároveň nekritizovali a neodsuzovali pro jejich způsob života. Ale přístup do zámku, kterého se autorům dostávalo teprve od určitého stupně jejich proniknutí do literárního světa, znamenal, že se s člověkem jako s autorem vážně počítá a je na nejlepší cestě do klubu vyvolených. Kromě toho umožňoval dostat se k dalším historkám a klepům o zámeckých prominentech, které mohl rozšiřovat dál a demonstrovat tak jak svou zasvěcenost, tak svoji distanci od toho, co se v zámku dělo.

Tak jako mnozí, byla jsem i já ve svých pocitech vůči zámku rozpolcená. Na jedné straně jsem ve stipendiu s pobytem v domově spisovatelů viděla své zhodnocení jako autorky, na druhé straně mne znepokojovalo pomyšlení, že bych tím mohla být počítána k tamější společnosti. Protože to jsem v žádném případě nechtěla.

Po uznání a úspěchu jsem samozřejmě toužila i já. Chtěla jsem se někým stát, něco znamenat, být slyšena, podílet se na vytváření světa, v němž jsem žila. Chtěla jsem psát dobré knihy, zaujímat postoj k věcem veřejným, mít vliv na jejich uspořádání. Chtěla jsem, aby můj hlas byl slyšen, působit ve společnosti, do níž jsem patřila, a přispívat k jejím proměnám. To všechno jsem chtěla. Má potíž spočívala v tom, že to bylo možné jen v rámci daném státem, který jsem odmítala. To bylo mé dilema a můj problém.

Jistě, byla bych se potřebovala jen poněkud přizpůsobit, potlačit své výhrady, nebo je aspoň neříkat nahlas, a byla bych mohla beze všeho dosáhnout úspěchu. Takových případů byla kolem mne celá řada.

V mé představě bylo ale povolání spisovatele něčím zvláštním, nesrovnatelným s jinými povoláními. Bylo to něco výjimečného, poslání, které člověka zavazovalo k pravdě podřízené zvláště přísným etickým zásadám. Jestliže se jim člověk zpronevěřil, mohlo to pro něho mít nedozírné důsledky. Ne snad navenek, ale vnitřně. Mohlo to znamenat ztrátu schopnosti psát, pro spisovatele ten nejtěžší možný trest. Protože talent, i když se zdál být něčím vrozeným, byl člověku jen propůjčen a mohl mu být kdykoliv zase odňat. O tom jsem alespoň byla pevně přesvědčena.

Přísně vzato, v dané situaci by bylo bývalo jedině správné nechtít mít žádný úspěch, stáhnout se do soukromí a psát knihy jen pro sebe. Jenomže bylo tak nesmírně těžké se onomu vnitřnímu puzení po veřejnosti, potřebě se vyslovit a dojít sluchu ubránit a nehledat skulinu, která člověka mohla z této úžiny vyvést, neohlížet se, ba zoufale nehledat možnost, která by člověka z této tísně vyvedla. Třeba přece jen existovala možnost, řešení, cesta, jak vysokým morálním nárokům spisovatelského povolání dostát, uspokojit svou potřebu tvořit, a přitom neuškodit své duši.

To byly otázky, které mne zaměstnávaly. Odpověď

na ně jsem si slibovala i od svého pobytu v domově spisovatelů. Kde jinde, když ne zde, v místě s nejvyšší možnou hustotou spisovatelů na čtvereční metr, jsem ji také měla hledat?

Plna naděje i obav jsem tak jednoho dne stanula ve vrátnici zámku, a protože mne zde nikdo neznal, představila jsem se jako nová stipendistka. Od správy zámku jsem dostala přidělen pokoj v druhém patře čtyřhranné zámecké věže. Byl to nevelký pokoj, jehož zařízení sestávalo ze široké postele zřejmě ze zámeckého inventáře, starodávného vyřezávaného šatníku, umývadla a psacího stolu, umístěného v hlubokém výklenku okna vedoucího do dvora. Ve věži byly, jak jsem snadno zjistila, kromě mého ještě další tři pokoje různé velikosti, obývané písíciemi kolegy. Můj byl zřejmě ten nejmenší. K pokoji příslušející koupelna a toaleta byly přístupné přes chodbu. Zpočátku mi to připadalo nepohodlné, ale cesta na toaletu se pro mne rychle ukázala jako pravé dobrodiní, když jsem nevěděla jak dál a nechtěla to ani sama sobě přiznat.

V přízemí zámku byla jídelna, která byla celý den otevřena a v níž se zámečtí hosté scházeli k snídaním, obědům a večeřím. Byla vybavena malými stolky pro čtyři osoby s volným zasedacím pořádkem, takže si mimo dobu oběda každý mohl sednout, kam chtěl, nebo kde bylo právě místo. To platilo s výjimkou velkého podlouhlého stolu stojícího vlevo od vchodu do jídelny. Ten byl vyhrazen skupině prominentů, starousedlíků, kteří na zámku

buď stále bydleli, nebo zde měli své dlouhodobě pronajaté pokoje. Většina z nich začala mít úspěchy a publikovat v době, kdy mnozí jiní autoři svá díla vydávat nemohli, a někteří z nich byli navíc jen pro své přesvědčení odsouzeni k dlouholetým žalářům, jeden dokonce k trestu smrti.

Tyto doby sice už patřily minulosti, takže u stolů v jídelně teď sedali i někteří z odsouzených, kteří byli mezitím propuštěni a rehabilitováni, zatímco někdejší prominenti ztratili mnoho ze svého dřívějšího postavení. Přesto ale ještě stále patřili k mocným a chovali se zde se samozřejmostí domácích pánů, kdežto ti druzí zůstávali i teď jen hosty. Proto také někteří autoři žádostivě hleděli ke stolu prominentů a velmi se snažili zaujmout u něj místo, aby si tím dodali významu. Protože kdo zde seděl, měl své místo v literatuře zaručeno.

První dny po příjezdu pro mne nebylo snadné překročit práh jídelny. Bála jsem se, že na mne jako na nováčka všichni upřou oči a na první pohled ve mně poznají začátečníci. Když jsem ale zjistila, že si mne kromě číšníka, který mne pozdravil a vybídl, abych si vybrala místo, nikdo nevšiml, nebylo to pro mne méně deprimující. Nikoho jsem tu neznala, protože jsem ještě sama byla naprosto neznámá a nevýznamná. Abych překlenula svou nejistotu, zvykla jsem si rychle projít sálem a sednout si ke stolu v rohu jídelny, záda chráněná zdí. Brzy jsem ale zjistila, že mé místo v rohu místnosti je prvotřídní pozorovatelná. A protože jsem nebyla pro nikoho

zajímavá, takže nikdo necítil potřebu se přede mnou přetvařovat, mohla jsem, kryta svou nevýznamností, všechny hosty v jídelně naprosto nerušeně pozorovat, jako bych byla neviditelná. Spisovatelé přicházeli a odcházeli, a protože mne neviděli, vydávali se mi všanc takoví, jací byli.

Zatímco společnost u malých stolků se neustále střídala, osazenstvo velkého stolu se prakticky neměnilo. Jak jsem brzy zjistila, podařilo se pouze jednomu mladému autorovi získat u stolu prominentů stálé místo. Byl to inženýr chemie z průmyslového města v severočeském pohraničí, který měl se svými romány o lidech z chemického kombinátu, v němž pracoval, velký úspěch jak u čtenářů, tak u kritiky. Aby dostal své čerstvé slávě, snažil se chovat jako člověk, který všechno ví, všemu rozumí a je o všem informován. Mně ale připadal jako velký černý mravenec, který je neustále zaměstnán tím, aby ovládl svých šest noh. Jeho knihy se mi příliš nelíbily, ale tím víc mne znepokojoval jeho úspěch. Byl jen o čtyři roky starší než já, a už známý a uznáný spisovatel. Jak jsem brzy zjistila, bydlel také on ve věži, v pokoji naproti mému.

Víc než úspěšný inženýr chemie mne ale znepokojoval a zajímal jiný spisovatel, kterého bylo možno téměř v kterékoliv denní době vidět, jak osaměle sedí na čelní straně stolu prominentů, jako by hledal společnost a zároveň se jí chtěl vyhnout. Byl to bezpochyby nejen ten nejznámější, ale i nejvýznamnější spisovatel mezi obyvateli

zámku a já sama jsem znala jeho jméno od té doby, co jsem uměla slabikovat písmena na hřbetech knih v knihovně svých rodičů. Malý, podsaditý, s kulatou hlavou končící v mohutném podbradku měl tělesné formy spokojeného člověka. A přesto jako by byl obklopen aurou smutku a melancholie. Když tak osaměle seděl u velikého stolu, mohl se člověk domnívat, že právě vstal od psacího stolu, aby si udělal malou přestávku. Všeobecně se ale vědělo, že psát nemůže, řadu let už nenapsal ani řádku a žije na dluh fondu spisovatelů, který mu vyplácí stále nové zálohy na neexistující díla. Byl to právě on, kdo nejvíc přispěl ke špatné pověsti spisovatelů na zámku. A byl to on, kdo byl míněn, když se šušovalo o spisovatelích, kteří se nechají vydržovat státem.

Nebylo to ještě tak dávno, kdy byl jako předseda svazu spisovatelů a člen ústředního výboru mocným, obávaným, mnohými nenáviděným mužem. Na svědomí sice nikoho neměl, ale nikdy se taky nezastal nikoho z odsouzených kolegů ani se nepokusil v jejich prospěch intervenovat. Místo na čelní straně stolu prominentů bylo ale teď všechno, co zbylo z jeho dřívější slávy. A nebylo nikoho, kdo skutečnost, že nemohl psát, nespojoval s jeho dřívější pozicí na straně moci. Choval se sice stejně jako ostatní lidé, chodil, jedl, pil, bavil se s druhými, a dokonce se někdy i smál, ale člověk měl přesto pocit, že všechny tyto úkony provádí jen prázdná slupka člověka, kterým kdysi byl.

Jistě že mnozí z jeho kolegů cítili uspokojení nad jeho pádem a v duchu se z toho těšili. Ve mně ale pohled na něj, jak tu seděl až do morku kostí obnažený ve své autorské nemohoucnosti, vzbuzoval jen soucit a strach. Protože jeho příběh se mohl stát i příběhem mým, kdybych se někdy zpronevěřila zásadám spisovatelského povolání.

Často jsem se sama sebe ptala, proč právě on byl tak tvrdě potrestán. U stolu prominentů seděli přece i jiní, kteří se stejně jako on nezastali ohrožených kolegů a nevystoupili na jejich obranu a stejně tak podepsali prohlášení, která vyžadovala přísné a ještě přísnější tresty pro domnělé viníky. Ti ale psali a publikovali dál bez jakékoliv vnitřní překážky. Mělo to snad znamenat, že tvrdost trestu odpovídala míře talentu? Nebo to byl výraz jeho přece jen citlivého svědomí, které nakonec nevydrželo tlak, kterému se sám vystavil? Takže spíš, než že byl svržen, se propadl sám do sebe, jako by se i v tom nakonec projevila síla jeho spisovatelského obdaření.

Odvahu zasazovat se o ohrožené spisovatele měl ze spisovatelů, kteří žili na zámku, jen jediný. Byl to už nemladý člověk spíš drobné postavy a neklidných pohybů, s hlavou ne nepodobnou čertům z pohádek, nohama fotbalisty a srdcem dítěte. Po úrazu nemohl ani on už psát, to ale nebylo důležité, protože on sám každým svým slovem svět kolem sebe proměňoval v báseň, přestože v životě nena-psal jedinou strofu.

Jeho dílo stejně jako on sám už náleželo minulému času. Ještě si ji ale stále nesl v sobě, tu vizi lepšího světa, o který se ve svém mládí zasazoval a který se mezitím stal neblahou skutečností. Snad právě proto tolik pil, aby unesl dějiny a zklamání, které mu připravily.

Ačkoliv to byl významný spisovatel, nepatřil mezi prominenty a ze svého přesvědčení neměl nikdy žádné výhody. Každé ráno prošel jako čistý bloud jídelnou a sledován posměšnými pohledy prominentů rozhazoval od stolu ke stolu drobná čtyřverší a laskavá slova, jako by tím chtěl něco napravit. Když jednoho dne obdařil jedním ze svých ranních pozdravů i mne, byla jsem nejen překvapena, ale nedovedla si to ani vysvětlit. Že jsem sice nevýznamná, ale nicméně mladá žena, mne nenapadlo.

Ze svého pozorovacího stanoviště v rohu jídelny jsem nenabyla dojmu, že by na pověstech, které o životě v zámku kolovaly na veřejnosti, bylo něco pravdy. Nekonaly se tu žádné pitky ani hlučné zábavy, slavilo se jen zřídka a nikdy se, pokud jsem to mohla posoudit, nepilo přes míru. Spíš než bohémy zdál se být zámek obydlen měšťáky. Hodně se tu sice klábosilo, ale téměř nediskutovalo a už vůbec ne, jak jsem očekávala, o literatuře. Jak se zdálo, literatura spisovatele na zámku nijak zvlášť nezajímala.

Jediné, o čem se pravidelně diskutovalo, byly televizní pořady, jejichž sledování bylo jakýmsi

každovečerním rituálem, jemuž v obrovském křesle stojícím přímo před televizorem předsedala zasloužilá a všeobecně uznávaná překladatelka z francouzštiny, která s elegantním gestem, jako by v ruce držela pero, kouřila jednu cigaretu za druhou, až se zdálo, že z nich saje úsudek o tom, co právě viděla na obrazovce.

Jak jsem ale brzy zjistila, na zámku přece jen existovalo něco jako intimní život a odehrával se dokonce v mém nejbližším okolí. Přibližně dvakrát v týdnu, když jsem šla odpoledne na procházku, stála na prádelníku vedle dveří pokoje proti mně, v němž bydlel onen spisovatelsky úspěšný inženýr chemie, na stříbrném podnose pečlivě aranžovaná studená mísa. Pak jsem si mohla být jista, že na schodech, ve dvoře, nebo nejpozději u vrátnice v průjezdu potkám vyparáděnou mladou ženu, která nejistě, ale odhodlaně směřuje ke vchodu do věže. Byla to pokaždé jiná mladá žena, ale všechny si byly k nerozeznání podobné svým krokem plným dychtivého očekávání stejně jako bílými pečlivě vyžehlenými blůzami s mnoha volánky, nakadeřenými vlasy a svou očividnou snahou zalíbit se a udělat dojem. Člověk si je mohl snadno splést s kuchyňskými pomocnicemi, které sem přišly hledat práci, kdyby v jejich obličejích nebylo vepsáno tolik naděje, s níž by se nikdo neucházel o místo v kuchyni.

Když jsem se pak po dvou hodinách vracela zpátky, téměř vždycky jsem v bráně potkala tu též mladou ženu, pomačkanou blůzu se zplihlými

volánky nedbale zastrčenou do sukně, rozčuchané vlasy nepozorně stažené do uzlu a obličej, z něhož jako by bylo vymazáno očekávání, se kterým sem přede dvěma hodinami směřovala. A na prádelníku vedle dveří do inženýrova pokoje ležela stříbrná mísa, na níž se válelo několik unavených listů salátu a zbytků petržele.

Samozřejmě že jsem si předsevzala, že dva měsíce v domově spisovatelů využiji ke psaní. Čas k práci tu byl také bohatě vyměřen. Nejvíc času a úsilí mě ale stálo překonávání pocitu mé vlastní nedostatečnosti. Každá věta, kterou jsem napsala, a já jsem psala po větách, ne v odstavcích, se mi dřív či později přestala líbit, některá spojení mi připadala nesmyslná hned. A když mi napadla vhodná formulace, ukázalo se nejpozději při jejím napsání, že se ve větě dvakrát opakuje totéž slovo. Co mi připadalo dobré večer, bylo ráno k ničemu, co se mi líbilo ráno, neobstálo večer, jako by záleželo i na tom, z které strany na popsanou stránku dopadne denní světlo.

Hodiny jsem tak často seděla jako ochromená strachem z prázdného papíru a čekala na první větu. Lépe se mi dařilo, když jsem psala mezi řádky na už popsané stránky. Ze všeho nejraději jsem ale popisovala útržky papíru, pomačkané obálky z dopisů nebo umolousané malé kartičky, které se už dlouho válely někde na mém psacím stole, na nichž se zřejmě časem a stupněm jejich ušmudlanosti odpor prázdné plochy snížil na minimum.